

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-428-3-38>

**EDUCATIONAL AREA IN UKRAINE:
SITUATION AND PROBLEMS**

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ: СТАН І ПРОБЛЕМИ

Pavlov V. L.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department
of Philosophy
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State
University*

Павлов В. Л.

*кандидат філософських наук,
доцент,
професор кафедри філософії
Український державний
університет
імені Михайла Драгоманова*

Pavlov Yu. V.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Philosophy and Methodology
of Science
Taras Shevchenko Kyiv National
University*

Павлов Ю. В.

*кандидат філософських наук,
доцент,
доцент кафедри філософії і
методології науки
Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка*

Turchyn M. Ya.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Philosophy, Bioethics and History
of Medicine
O. O. Bogomolets National
Medical University
Kyiv, Ukraine*

Турчин М. Я.

*кандидат філософських наук,
доцент,
доцент кафедри філософії,
біоетики та історії медицини
Національний медичний
університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Термін «освітній простір» використовується у цьому матеріалі для позначення якісних і кількісних характеристик (параметрів) функціонування освіти як соціального інституту, покликаного забезпечити збереження, відтворення та збагачення змістовного і виховного середовища, в якому члени суспільства прилучаються до існуючих у ньому знань та досвіду. Існування всіх соціальних інститутів (освіти, науки, медицини, оборони, сім'ї та ін.) пов'язане з об'єктивно існуючою потребою створення належних умов для безперервного

функціонування конкретних сфер індивідуального і суспільного буття людей і накопичення в них позитивних змін. Кожне таке утворення (освіта не виняток) – це складна система, за допомогою якої визначаються і реалізуються певний алгоритм існування відповідних сфер, їх змістовне наповнення, характер взаємозв'язку з іншими соціальними інститутами, логіка внутрішніх трансформацій, порядок управління.

Передавати знання і досвід від одного покоління до іншого та виховувати людей можна і при мінімальній участі освіти як соціального інституту – приватним чином, передусім в умовах сім'ї, найближчого оточення. Саме так це і відбувалось впродовж багатьох століть. Іноді має місце і тепер. Але, як свідчить практика, освітній процес об'єктивно потребує підготовлених педагогів, навчальних програм, підручників, апробованих і новітніх методик викладання дисциплін і виховання. А все це – прерогатива освіти саме як соціального інституту. По мірі того, як обсяг знань у суспільстві постійно збільшується, а вимоги практики до професійних знань людей та їх загальної культури зростають, змінюється (у якісному і кількісному вимірах) і освітній простір.

В умовах сучасної України він є досить суперечливим. Досягнень тут надто мало, а проблем дуже багато. Виділимо лише декілька моментів.

1. Після розпаду СРСР у 1991 р. Україна як незалежна держава почала низку змін у системі освіти. Це були благі спроби модернізувати вітчизняний освітній простір, відмовитись від того, що в ньому вважали застарілим, адаптувати освіту до нових вимог життя, максимально врахувавши при цьому передовий довід зарубіжних країн. Бажання зрозуміле і похвальне. Але одного бажання мало. Потрібні серйозні знання, продумана стратегія, чітко сформульовані цілі очікуваних трансформацій, виважені локальні плани, фінансовий ресурс, професійні кадри, конкретні законодавчі акти та дії, що вирізняються системністю. На жаль, майже нічого із переліченого не було. Спроби змінити структуру освітнього простору, наповнити його новим змістом, оптимізувати рівні освіти, наростити якість викладання дисциплін, вміло синхронізувати навчання і виховання бажаних результатів не принесли.

Напевно, одним із досягнень можна вважати запровадження в Україні вимог т. з. Болонського процесу. Хоча, на наш погляд, досягнення це багато в чому сумнівне. З одного боку, вітчизняний освітній простір у площині вищої освіти певною мірою був

адаптований до західної моделі. З іншого – чужий досвід перекреслив досвід власний і штучно на українському ґрунті почали запроваджувати те, що суперечило апробованій вітчизняній педагогічній практиці. Як наслідок, з'явилися бакалаври (в т. ч. молодші бакалаври) і магістри, доктори філософії; нові навчальні заклади – гімназії, коледжі, вищі професійно-технічні училища. Зник такий освітній рівень як спеціаліст. Те, що раніше називалось середньою спеціальною освітою (її можна було набути у технікумах, медичних, педагогічних, культурно-просвітницьких та інших училищах) раптом, без всяких на те підстав, отримало статус вищої освіти. Інститути стали називатись університетами. Чи принесло все це нову якість в освітній простір. Відповідь однозначна – ні. Більше того, якість суттєво погіршилась.

2. Важливими складовими освітнього простору є навчальні програми та навчально-методичне забезпечення навчання і виховання. В перших розкривається зміст того, що мають вивчати учасники цього процесу. Друга частина – це передусім підручники і навчальні посібники, в яких у концентрованому вигляді представлений означений зміст. Пріоритетними є навчальні програми, оскільки вони окреслюють зміст і межі того, що повинне стати надбанням кожного учня чи студента. Між програмами і підручниками/навчальними посібниками обов'язково має бути чітка кореляція. Сказане – висновки світової педагогічної теорії і досвід світової педагогічної практики. І програми, і підручники готують (пишуть) конкретні люди. Чим вищий рівень їх професіоналізму, чим ширше поле знань, чим глибше вони володіють методикою викладання конкретних дисциплін, чим відповідальніші перед усіма учасниками освітнього процесу, тим (апріорі) якіснішими мають бути тексти, що виходять з-під їх пера. Варто не забувати і те, що ці тексти (програми та підручники) затверджуються у галузевому міністерстві і отримують відповідний гриф, відповідно до якого їх рекомендують використовувати у навчальному процесі. Але це теорія. При спробі реалізувати її на практиці виникає багато неоднозначностей, суперечностей, а то і нісенітниць.

В навчальних програмах повинно бути представлено те, що «відстоялось», що є головним, основним в тій чи іншій галузі знання, що «червоною» лінією пронизує її змістовне поле і тому продукує «околицю» цього знання, що дозволяє бачити причини існування в ньому проблемних зон та шляхи їх конструктивного обговорення. Вони повинні бути орієнтовані на наступність у вивченні відповідного матеріалу та допомагати педагогу, учню, студенту оволодівати ним

системно, а не фрагментарно, лоскутно. На жаль, дуже багато навчальних програм, як у середній школі, так і у закладах вищої освіти, цим вимогам не відповідають.

Не краща справа і з підручниками та навчальними посібниками. Їх якість далека від стандартних вимог. Надмірний суб'єктивізм, особливо у сфері соціогуманітарного знання, помилки фактологічного характеру, нечіткість дифеніцій, погрішності стилістичного плану та ін. – складові значної частини цієї друкованої продукції. Надмірний демократизм у вищій освіті породив ситуацію, коли одні і ті ж навчальні дисципліни у різних закладах освіти представлені різним обсягом знань, який нерідко важко звести до одного знаменника. Як результат, зараз практично неможливо знайти «універсальних» підручників, які б максимально повно відповідали освітньо-навчальним програмам. Серед їх авторів дуже мало маститих вчених і педагогів.

3. У навчально-виховному процесі дві сторони – ті, хто навчають, і ті, хто вчиться. І хоча в різних системах освіти характер взаємозв'язку і взаємодії між ними різний (від домінування перших над другими до їх співпраці), педагог завжди залишається педагогом. Від міри його освіченості, культури, педагогічної майстерності, ставлення до власної роботи і тих, кого навчає, залежить дуже багато. Кадрова складова освітнього простору в сучасній Україні дуже далека не тільки від ідеалу, а й від середнього рівня вимог. На жаль, висновок стосується і дитячих садочків, і середніх шкіл, і коледжів, і університетів. Щоб продуктивно займатись викладацькою діяльністю, потрібно любити свій фах і тих, кому ти несеш знання. Педагогів готують передусім у педагогічних навчальних закладах. Без сумніву, тут серед студентів чимало тих, хто в силу різних причин пов'язує своє майбутнє з викладацькою нивою. Водночас багато юнаків і дівчат, які не бачать себе у цій сфері і стали студентами педагогічного вишу не за покликанням. Та й якість їх знань бажає бути кращою. А це з необхідністю з часом не може не знайти свого прояву у їх професійній діяльності у школі.

Одна з надзвичайно складних проблем – різний рівень освітнього процесу у міських та сільських школах. Як свідчать дані опитувань та результати незалежного зовнішнього оцінювання знань випускників середніх шкіл, якість знань у учнів, які навчалися (і навчаються) у сільських школах, суттєво, іноді в рази нижче, ніж аналогічна якість в учнів міських шкіл.

В останні 15–20 років різко впала престижність викладацької діяльності у закладах вищої освіти. Аспірантура перестала бути бажаною для більшості навіть здібних і талановитих студентів. В цілому невисокою є її віддача у плані підготовки аспірантами дисертацій. Тому непоодинокі випадки, коли на викладацьку роботу зі студентами приходиться запрошувати людей, які не мають вчених звань.

Велика хвороба у сфері підготовки фахівців вищої кваліфікації – плагіат. Постійно зростаючі можливості т. з. штучного інтелекту у поєднанні з невисокими моральними якостями низки претендентів на отримання наукового звання привели до того, що все частіше публічно декларуються факти академічної недоброчесності. В їх наукових статтях, параграфах і розділах в колективних монографіях, одноосібних монографіях, дисертаціях небайдужі люди (чи відповідні комп'ютерні програми) знаходять більші чи менші за обсягом шматки текстів, які належать іншим авторам. Щонайменша моральне покарання за такі дії – моральний остракізм. В останні роки з'явилися приклади, коли особи, в дисертаціях яких (після їх захисту) і отримання претендентами вчених звань був зафіксований плагіат, офіційно відмовлялись від цих звань. Принизливо для держави, що окремі з цих осіб займали (чи займають і зараз) високі державні посади.